

Юсупов В. А.<https://orcid.org/0000-0003-3028-8845>

Криворізький національний університет

Барган С. С.<https://orcid.org/0000-0002-1706-0355>

Криворізький національний університет

ГЕНЕЗА РОЗВИТКУ ГІРНИЧОГО ЗАКОНОДАВСТВА В УКРАЇНІ

У статті досліджено генезу розвитку гірничого законодавства в Україні крізь призму періодів його становлення та розвитку. Зазначено, що євроінтеграційні процеси зумовлюють потребу не лише в оновленні нормативно-правових актів, а й у глибокому осмисленні історичних передумов регулювання гірничих відносин. Виявлено проблему щодо врахування спадкоємності правових підходів до надрокористування для подальшого визначення напрямів модернізації гірничого законодавства. Обґрунтовано, що розвиток гірничого законодавства був пов'язаний із процесами державотворення, зміною політичної належності українських земель, правом власності на землю і надра, господарськими потребами тощо. Вказано, що вихідним етапом становлення передумов гірничого законодавства доцільно вважати період Київської Русі, коли, попри відсутність спеціального гірничого регулювання, формувалися загальні засади охорони права власності на майно, користування природними благами та владного впорядкування суспільних відносин. Наголошено, що у XIII–XVII ст. розвиток гірничої справи зазнав впливу монголо-татарського нашествя, а згодом відроджувався в умовах перебування українських земель у складі Галицько-Волинського князівства, Великого князівства Литовського, Речі Посполитої та під впливом магдебурзького права й австрійсько-німецької традиції. Звернуто увагу, що початкові спроби нормувати гірничі відносини встановлювали принцип гірничої свободи, проте з часом відбувалось нормативне ускладнення доступу до надр. Доведено, що в імперський період закріплено посилення державного впливу з охороною прав землевласників. Констатовано, що радянська доба утвердила модель державної власності, планового використання надр і адміністративного контролю, відображену в низці нормативно-правових актів. Зазначено, що сучасний етап, започаткований незалежністю України, пов'язаний із прийняттям Кодексу України про надра, Конституції України та Гірничого закону України. Підсумовано, що історико-правовий аналіз дозволяє визначити напрями гармонізації вітчизняного гірничого законодавства з європейськими стандартами.

Ключові слова: гірниче законодавство, надра, надрокористування, історичний розвиток, гірничі правовідносини.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку України характеризується поглибленням євроінтеграційних процесів, що зумовлює необхідність системного переосмислення змісту, структури та функціонального призначення національного законодавства у стратегічно важливих сферах суспільного й економічного життя. Однією з таких сфер є гірництво, що історично відіграє важливу роль у формуванні промислового потенціалу держави, забезпеченні енергетичної та економічної безпеки, становленні правових механізмів регулювання використання надр, орга-

нізації гірничих робіт, охорони праці, екологічної безпеки тощо. Водночас подальше удосконалення гірничого законодавства України в умовах адаптації до права Європейського Союзу неможливо належним чином досягнути без звернення до історичних періодів його становлення та розвитку. Саме історико-правовий аналіз дозволяє виявити закономірності формування нормативно-правового регулювання гірничих відносин, простежити еволюцію державних підходів до управління надрами, встановити ті правові явища, що з плином часу потребують якісного оновлення з урахуван-

ням сучасних соціально-економічних, екологічних та безпекових викликів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Стан опрацювання проблематики свідчить про наявність наукового інтересу до питань становлення, розвитку та трансформації гірничого законодавства, що зумовлено важливим значенням гірничої галузі для забезпечення сталого економічного розвитку держави. Окремі аспекти еволюції правового регулювання гірничих відносин були предметом наукових досліджень таких дослідників як М. О. Вебер, Р. С. Кірін, В. С. Кульчицький, О. Ю. Макаренко, О. П. Письменна, Ю. С. Шемшученко та інших. Водночас проблематика генези розвитку гірничого законодавства України не втрачає своєї актуальності. Це пов'язано з тим, що сучасний етап реформування національного законодавства відбувається в умовах євроінтеграційних змін, які вимагають з'ясування історичних передумов виникнення та розвитку відповідної галузі правового регулювання, без чого складно уявити, які елементи правового регулювання мають історично зумовлений характер і можуть бути збережені в оновленій моделі законодавства, а які сформувалися в межах застарілих адміністративно-командних підходів і потребують свого перегляду. Особливої наукової та практичної ваги набуває питання визначення історичних періодів розбудови гірничого законодавства, що дає змогу послідовно простежити зміну правових підходів до регулювання гірничих правовідносин.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз основних періодів становлення, розвитку та вдосконалення гірничого законодавства в Україні, з'ясування їх змістовних особливостей, закономірностей правового регулювання гірничих відносин на різних етапах державного й суспільно-економічного розвитку, а також обґрунтування значення історичного досвіду для формування сучасних напрямів модернізації гірничого законодавства в умовах євроінтеграційних процесів.

Виклад основного матеріалу. Розвиток гірничого законодавства в Україні формувався під впливом різних історичних, територіальних, політичних та економічних чинників, які на різних етапах визначали зміст правового регулювання відносин у сфері використання надр, видобування корисних копалин, організації праці та державного контролю за відповідною діяльністю. Гірниче законодавство у цьому контексті виступає результатом тривалого історико-правового розвитку, що відображає зміну уявлень про роль і зна-

чення надр, характер права власності на природні ресурси, роль держави у їх використанні та правовий статус суб'єктів гірничих відносин.

Варто зазначити, що потреба у належному унормуванні гірничих правовідносин об'єктивно виникала разом із появою та поступовим розвитком гірничої галузі, ускладненням господарських відносин, зростанням значення корисних копалин для зростання економіки держави та появою необхідності впорядкування доступу до природних ресурсів. На ранніх етапах суспільного розвитку така потреба ще не набула самостійного галузевого вираження, оскільки видобування корисних копалин мало переважно локальний, ремісничий характер. Водночас саме в період появи перших державних формувань закладалися передумови для подальшої правової регламентації відносин, пов'язаних із використанням природних багатств, майновими правами, відповідальністю за порушення вироблених загальнообов'язкових правил поведінки тощо. Також не можна не враховувати, що історичні етапи розвитку гірничого законодавства України тісно пов'язані з процесами державотворення. Зміна політичної належності українських земель, трансформація форм державної влади, поширення різних моделей управління безпосередньо впливали на зміст нормативного регулювання. Саме тому становлення гірничого законодавства не може бути розглянуте поза загальною історією розвитку української державності. У різні періоди правове регулювання гірничих відносин зазнавало як внутрішньої еволюції, зумовленої потребами розвитку господарських правовідносин, так і зовнішніх впливів, пов'язаних із перебуванням українських земель у складі різних державних утворень, рецепцією чужих правових традицій, адміністративних практик і нормативних підходів.

З огляду на зазначене, першим етапом становлення передумов гірничого законодавства доцільно вважати період існування Київської Русі (XI–XIII ст.) [1, с. 54]. Хоча цей історичний етап ще не характеризувався широким розвитком гірництва та не передбачав існування письмового права, спрямованого безпосередньо на регулювання гірничої діяльності, саме в цей проміжок часу простежуються перші спроби унормування різних сфер суспільного життя. Правові пам'ятки Київської Русі відображали прагнення влади впорядкувати майнові, зобов'язальні, охоронні та господарські відносини, що мало важливе значення для подальшого розвитку правового регулювання використання природних ресурсів.

Як зауважують В. С. Білецький і Г. І. Гайко, у період розквіту культури Київської Русі великого розвитку досягли залізобудівний, ковальський, ливарний, ювелірний промисли та інші ремесла. Широко використовуються як залізні, так і сталеві вироби. Залізо отримували в сиродутних горнах, куди під час плавки за допомогою ручних міхів нагнітали непрогріте повітря [2, с. 186]. Однак у ці часи правове регулювання ще не розмежовувало окремо земельні, природоресурсні, господарські та гірничі відносини, а відповідні норми існували у межах загального правового порядку. Водночас загальна нормативна основа, що була відображена в Руській правді, створювала первинні умови для правового осмислення природних багатств як об'єкта господарського використання та владного впливу [3, с. 89]. Подальше закріплення правил щодо охорони майна, відповідальності за його пошкодження чи привласнення, порядку користування землею та іншими об'єктами матеріального світу свідчило про зародки формування правової культури, у межах якої в майбутньому виокремились спеціальні підходи до регулювання відносин з надрокористування. Тому період Київської Русі слід розглядати як етап початкової історико-правової передумови виникнення потреби в унормуванні гірничих правовідносин. Його значення полягає у виникненні перших форм нормативного впорядкування суспільних відносин за допомогою Руської правди, утвердженні владного впливу на суспільне життя та формуванні базових уявлень про правову охорону природних благ. Саме ці обставини дають підстави визначати XI–XIII ст. як вихідний етап у загальній періодизації розвитку гірничого законодавства на теренах сучасної України.

Наступний етап становлення передумов розвитку гірничого законодавства на українських землях охоплює період XIII–XVII ст., який був неоднорідним за своїм історичним змістом і характеризувався як руйнівними наслідками зовнішніх вторгнень, так і поступовим відродженням господарських відносин. Протягом цього часу розвиток гірничої справи був істотно ускладнений монголо-татарським нашествям, яке негативно позначилося на загальному стані економічного життя, ремісничого виробництва, торгівлі та організації використання природних ресурсів [4, с. 127]. Але починаючи з XIV ст. і до XVII ст. на теренах України поступово відбувається відродження господарських відносин, у межах яких особливого значення набуває використання природних багатств. Гірничий промисел у цей період

проявлявся, зокрема, у видобуванні залізної руди, бурого вугілля, солі та інших корисних копалин, які мали практичне значення для місцевого господарства, військової справи, ремісничого виробництва та торгівлі. Хоча розвиток відповідних відносин відбувався не в межах єдиної державності, а в умовах перебування територій сучасної України у складі різних державних утворень, зокрема Галицько-Волинського князівства, Великого князівства Литовського, а згодом і Речі Посполитої. Зокрема у межах польсько-литовської державності родовища корисних копалин розглядалися як об'єкти особливого владного інтересу, а тому їх використання значною мірою залежало від волі короля [5, с. 8]. Показовим у цьому контексті є правове регулювання видобутку залізної руди. Воно мало дозвільний характер, що означало неможливість вільного й безконтрольного освоєння родовищ. Дозвіл на розробку корисних копалин надавався через відповідні територіальні або князівсько-адміністративні структури, що засвідчувало залежність гірничого промислу від публічної влади. Важливим етапом у розвитку правового регулювання на українських землях стало ухвалення Судебника Казимира 1468 р., який об'єднав частину правових норм, що діяли у Великому князівстві Литовському. Хоча цей акт не був спеціальним джерелом гірничого права, його значення для дослідження генези гірничого законодавства полягає у закріпленні загальних засад охорони власності, майнових прав, земельних відносин і відповідальності за посягання на майно [6, с. 28].

У цей же період на західноукраїнських землях значного поширення набуває Магдебурзьке право, джерельну основу якого становили німецькі середньовічні правові традиції, зокрема Саксонське зерцало. Його значення для розвитку гірничого законодавства було опосередкованим, але важливим. Магдебурзьке право сприяло розвитку міського самоврядування, ремесел, торгівлі, майнового обігу та судового захисту прав міських громад. Унаслідок цього формувалися більш складні господарські зв'язки, а разом із ними зростала потреба у правовому врегулюванні використання природних ресурсів, необхідних для ремісничого й промислового виробництва [7, с. 56].

Окремої уваги заслуговує вплив австрійсько-німецької гірничо-правової традиції, яка демонструвала значно вищий рівень спеціалізації правового регулювання гірничих відносин. Указ по Гірничому відомству 1553 р., у якому зазначалося, що мінерали не можна було ані продавати,

ані купувати без відома гірничого судді, свідчив про формування спеціального адміністративно-судового контролю за обігом корисних копалин [1, с. 55]. Зміст такого підходу полягав у тому, що мінеральні ресурси визнавалися об'єктом особливого правового режиму. Цей нормативно-правовий акт мав важливе значення для подальшого розвитку гірничого права, оскільки засвідчував поступове виокремлення гірничих відносин із загальної системи нормативного регулювання.

У складі Речі Посполитої регулювання гірничих відносин набуло порівняно більш розвинених і юридично визначених форм. На відміну від фрагментарного врегулювання, польська правова традиція поступово виробила спеціальні підходи до організації гірничої справи, які були спрямовані не лише на охорону інтересів монарха, а й на стимулювання пошуку, відкриття та промислового освоєння родовищ. У цьому контексті важливе значення мав Гірничий статут короля Яна Ольбрахта 1505 р., який є одним із показових нормативних актів тогочасного гірничого законодавства. Значення цього статуту полягало насамперед у закріпленні принципу гірничої свободи, що виражався формулою «*homo aliquis*» [8, с. 24]. За своїм змістом цей принцип передбачав можливість здійснення гірничорозвідувальних і гірничодобувних робіт широким колом осіб, незалежно від їхнього попереднього майнового чи станово-правового зв'язку з конкретною земельною ділянкою. Такий підхід був прогресивним для свого часу, оскільки створював передумови для залучення приватної ініціативи, праці, капіталу та спеціальних знань до розвитку гірничої справи. Водночас таке право не мало абсолютно безоплатного або необмеженого характеру, оскільки його реалізація пов'язувалася зі сплатою відповідного податку чи іншого платежу на користь королівської влади.

Разом із тим подальший розвиток польсько-литовської державності зумовив трансформацію підходів до співвідношення прав на землю та надра. У 1573 р. у документі «*Pacta conventa*», пов'язаному з обранням короля Генріха Валуа, було проголошено принцип акцесії, за яким надра визнавалися приналежністю земельної ділянки. Зміст цього принципу полягав у посиленні правового зв'язку між земельною власністю та природними ресурсами, що знаходилися під поверхнею відповідної ділянки [6, с. 49]. Якщо принцип гірничої свободи виходив із можливості самостійного доступу до надр для осіб, які виявляли корисні копалини, то принцип акцесії, навпаки,

посилював значення землевласника у правовому режимі надрокористування. Водночас для процесів становлення гірничого законодавства це мало принципове значення, оскільки засвідчувало поступовий перехід від звичаєво-дозвільних і привілейованих форм регулювання до більш складних юридичних конструкцій, що визначали суб'єктів, об'єкти та умови користування надрами.

Окремий напрям розвитку гірничих правовідносин формувався на землях Війська Запорозького та Гетьманщини. У цьому середовищі правове регулювання гірничої справи не набуло вигляду кодифікованого гірничого законодавства, однак проявлялося через універсали, розпорядження та інші акти гетьманської влади, спрямовані на підтримку промислів, пов'язаних із видобуванням і переробленням корисних копалин. Гетьмани України усвідомлювали господарське, військове та фінансове значення гірництва, оскільки рудні, селітряні заводи, ковальські цехи й пов'язані з ними виробництва забезпечували потреби оборони, ремесла, торгівлі та місцевого економічного розвитку. У цьому контексті показовими є універсали Івана Мазепи, серед яких відомі акти про виділення земель українській шляхті та козацькій старшині під устаткування рудень, селітряних заводів, ковальських цехів та інших виробничих об'єктів [2, с. 187]. Їхнє значення полягає не лише у фіксації конкретних майнових надань, а й у тому, що через такі акти гетьманська влада фактично стимулювала розвиток гірничо-металургійного та промислового виробництва.

Отже, період XIII–XVII ст. можна охарактеризувати як етап поступового відновлення господарських передумов і виникнення окремих правових механізмів регулювання гірничого промислу.

Наступний етап розвитку гірничого законодавства на українських землях пов'язаний із поширенням правового впливу Московської держави, а згодом Російської імперії. Власне формування гірничої промисловості в цьому правовому просторі розпочинається ще у середині XVII ст., коли зростання потреб держави у металах, зброї, промисловій сировині тощо. Особливе значення для розвитку гірничого законодавства мав Перший загальний закон 1719 р., відомий як Берг-привілея Петра I. Цей акт став важливою правовою основою організації гірничої справи, оскільки вперше на загальному рівні закріплював правила пошуку, розробки корисних копалин і функціонування гірничозаводського виробництва [9, с. 38]. З одного боку, допускалася можливість пошуку корисних

копалин на різних землях, що відповідало ідеї гірничої свободи й було спрямовано на активізацію розвідувальних робіт. З іншого боку, при фактичному використанні земельної поверхні для будівництва заводів, облаштування рудників чи інших виробничих об'єктів виникала необхідність погодження з власником земельної ділянки. Подальший розвиток зазначених підходів відбувся за правління Катерини II. У Маніфесті 1782 р. було визначено право землевласників шукати, копати, плавити, варити та чистити всякі метали, а також передавати відповідні можливості іншим особам за добровільними умовами. Маніфест 1782 р. закріплював більш виразну приватновласницьку модель, у якій саме землевласник набував ширших прав щодо використання надр у межах належної йому земельної ділянки [9, с. 38–39].

Таким чином, розвиток гірничого законодавства на українських землях у складі Російської імперії характеризувався поєднанням імперативного державного впливу та земельно-власницьких прав. Укази, що дозволяли пошук руди на різних землях, Берг-привілея 1719 р. та Маніфест 1782 р. засвідчили ускладнення правового режиму надрокористування.

Наступний етап розвитку гірничого законодавства на українських землях пов'язаний із радянською добою, яка принципово змінила правову природу надрокористування, характер державного впливу на гірничу промисловість і співвідношення публічного та приватного інтересу у сфері використання природних ресурсів. Початковою нормативною основою радянського підходу став Декрет «Про землю» 1917 р., який започаткував радикальну зміну правового режиму земельних і пов'язаних із ними природоресурсних відносин [10, с. 257]. Його значення для генези гірничого законодавства полягає не стільки у спеціальному регулюванні гірничої справи, скільки у формуванні нової ідеології правового режиму природних ресурсів. Земля, надра, ліси, води та інші природні багатства вилучалися з приватного обігу й розглядалися як об'єкти, що мають належати державі або використовуватися в інтересах трудового народу.

Подальший розвиток цих засад на українських землях пов'язаний із Законом Української СРР про землю 1920 р. [11] Хоча цей акт насамперед був спрямований на регулювання земельних відносин, його значення для розвитку гірничого законодавства проявлялося у закріпленні радянських підходів до організації використання природних ресурсів. Закон відображав прагнення радян-

ської влади встановити контроль над земельним фондом, визначити порядок його розподілу та використання, а також підпорядкувати природоресурсні відносини загальним політичним і господарським завданням держави.

Особливе місце у розвитку радянського гірничого законодавства посідає Гірниче положення Союзу РСР 1927 р., яке відображало потребу у спеціальному нормативному врегулюванні гірничої діяльності в умовах формування союзної системи управління промисловістю [12, с. 32]. Його прийняття було зумовлене необхідністю уніфікувати підходи до використання надр, визначити організаційні засади гірничого виробництва, порядок ведення робіт, компетенцію відповідних органів управління та загальні правила експлуатації мінеральних ресурсів. У межах радянської системи гірничої промисловості розглядалася як стратегічна галузь народного господарства, а тому її правове регулювання категорично не могло обмежуватися приватноправовими чи договірними конструкціями. Логічним продовженням цього процесу стало прийняття Гірничого положення Союзу РСР 1927 р. та Гірничого кодексу УСРР від 20 серпня 1928 р. Значення цих нормативно-правових актів полягає в тому, що на рівні республіканського законодавства було здійснено спробу систематизувати правові норми, які регулювали гірничі відносини [13, с. 158–159]. Гірничий кодекс УСРР став важливою правовою формою закріплення радянської моделі надрокористування, у якій ключове місце посідали державна власність на надра, плановість гірничих робіт, адміністративний порядок допуску до користування корисними копалинами та підконтрольність діяльності гірничих підприємств.

Завершеним проявом радянської кодифікації у сфері надрокористування став Кодекс Української РСР про надра 1976 р. Його прийняття засвідчило перехід від фрагментарного чи галузево-виробничого регулювання до більш комплексного правового врегулювання відносин, пов'язаних із геологічним вивченням, використанням і охороною надр [14, с. 200–201]. Цей кодекс закріплював основні засади користування надрами, визначав компетенцію органів державного управління, права та обов'язки користувачів надр, вимоги щодо охорони надр і відповідальність за порушення законодавства. Кодекс Української РСР про надра 1976 р. відображав характерні риси радянської правової системи: централізацію управління, пріоритет публічного інтересу, плановий характер використання природних ресурсів,

адміністративний порядок надання надр у користування та підпорядкування гірничої діяльності завданням народного господарства. З огляду на зазначене вбачається, що у межах радянського минулого України сформувалась модель, відповідно до якої надра визнавалися об'єктом виключного публічного інтересу, а їх використання підпорядковувалося державному плануванню, централізованому управлінню та жорсткому адміністративному контролю.

Сучасний етап розвитку гірничого законодавства України розпочинається з часу проголошення державної незалежності. Цей період принципово відрізняється від радянської доби, оскільки правове регулювання гірничих відносин поступово почало розвиватися не лише в межах адміністративно-планової моделі, а з урахуванням конституційних засад права власності Українського народу на природні ресурси та розбудови ринкової економіки. Важливе значення для становлення сучасного правового режиму природних ресурсів мало прийняття низки базових кодифікованих актів. Земельний кодекс України в редакції 1992 р. започаткував формування національної системи земельного законодавства, що мало безпосереднє значення для гірничої діяльності, оскільки використання надр практично завжди пов'язане із зайняттям земельної поверхні, зміною цільового призначення земель, встановленням прав на земельні ділянки тощо. Кодекс України про надра 1994 р. став центральним актом сучасного надрового законодавства, оскільки безпосередньо визначив правові засади регулювання гірничих відносин. Його прийняття мало системоутворююче значення, адже саме цей кодекс закріпив основні підходи до геологічного вивчення, раціонального й комплексного використання надр, їх охорони, порядку надання надр у користування, прав та обов'язків користувачів надр. Важливе місце у формуванні сучасної природоресурсної основи гірничого законодавства посідають також Лісовий кодекс України 1994 р. та Водний кодекс України 1995 р. Їх значення полягає у тому, що гірнича діяльність часто впливає не лише на надра, а й на інші природні об'єкти, зокрема ліси, води, ґрунти, ландшафти та екосистеми.

Конституційне закріплення основ правового режиму природних ресурсів відбулося з прийняттям Конституції України 1996 р. Особливого значення для гірничого законодавства набули положення ст. 13 Конституції України, відповідно до яких земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, що знаходяться в межах

території України, є об'єктами права власності Українського народу. Подальшим важливим кроком стало прийняття у 1999 р. Гірничого закону України, який спеціалізував правове регулювання саме у сфері проведення гірничих робіт. Його значення полягає у тому, що він визначив правові та організаційні засади функціонування гірничих підприємств, проведення гірничих робіт, забезпечення протиаварійного захисту, охорони праці, безпеки виробництва та ліквідації або консервації гірничих об'єктів. Прийняття цього закону засвідчило перехід від загального надрового регулювання до більш спеціалізованого законодавчого впорядкування гірничої діяльності.

Станом на сьогодні під гірничим законодавством розуміють сукупність правових норм, які регулюють гірничі відносини та встановлюють правила ведення гірничих робіт [15]. Тому з огляду на генезу становлення гірничого законодавства, розпочаті євроінтеграційні процеси в Україні не можуть бути ефективними без визначення всіх історичних досягнень в частині унормування правових засад регулювання гірничих правовідносин. Вивчення історії розвитку гірничого законодавства дає змогу не лише встановити спадкоємність і специфіку національної правової традиції надрокористування, але й визначити напрями її подальшої модернізації, враховуючи як європейські стандарти, так і потреби забезпечення сталого економічного розвитку України.

Висновки. На різних етапах державотворення правове регулювання гірничої діяльності змінювалося залежно від характеру права власності на надра, моделі державного управління промисловістю, рівня розвитку науки і техніки, потреб економіки, а також уявлень про співвідношення приватного, публічного та загальносуспільного інтересу у сфері надрокористування. У зв'язку з цим сучасне гірниче законодавство не може розглядатися як ізольований масив розрізнених нормативно-правових актів, відірваних від історичного підґрунтя. Навпаки, його зміст значною мірою є результатом тривалої трансформації правових підходів, що охоплювали як імперативні засади державного контролю, так і поступове формування гарантій безпечного, раціонального та відповідального використання надр. Разом з тим, євроінтеграційний вектор нашої держави вимагає не лише формального оновлення нормативно-правових актів, але й глибшого осмислення того, які історично сформовані правові підходи відповідають сучасним потребам, а які, навпаки, стримують розвиток гірничої галузі та потребу-

ють поступового концептуального перегляду на шляху до гармонізації українського законодавства з європейськими стандартами сталого розвитку, екологічної відповідальності, прозорості дозвільних процедур, безпеки праці та ефективного державного нагляду у сфері гірничої діяльності.

Список літератури:

1. Письменна О. П. Історико-правовий аналіз становлення законодавства у сфері видобування корисних копалин. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 2. С. 54–57. URL: https://lsei.org.ua/2_2017/17.pdf (дата звернення: 22.06.2026).
2. Білецький В. С., Гайко Г. І. Хронологія гірництва в країнах світу. Донецьк: Донецьке відділення НТШ, «Редакція гірничої енциклопедії», УКЦентр, 2006. 224 с.
3. Пасічник М. С. Руська правда як основний законодавчий документ Давньої Русі. *Квалілогія книги*. 2013. № 1. С. 89–98. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Kk_2013_1_21 (дата звернення: 22.06.2026).
4. Білецький В., Гайко Г. Історія гірництва в Україні. *Донецький вісник Наукового товариства ім. Шевченка*. Донецьк: Східний видавничий дім, Донецьке відділення НТШ. 2007. Т. 18. С. 122–138. URL: <https://repository.kpi.kharkov.ua/server/api/core/bitstreams/5d75bb04-dbaa-4933-b62f-efaa44aff33/content> (дата звернення: 22.06.2026).
5. Кравець В. Г., Терентьев О. М., Білецький В. С., Смирнов В. О., Чала О. М. Техніка і технологія переробки гірських порід: навч. посіб. Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2019. 315 с.
6. Кірін Р. С. Історія гірничого права: навч. посіб. Дніпропетровськ: Державний ВНЗ «Національний гірничий університет», 2011. 246 с.
7. Лушпінко Ю. О. Адміністративно-правовий режим надрокористування в Україні: дис. ... докт. філософії з права. Суми. 2021. 260 с.
8. Андрейцев В. І. Право екологічної безпеки: навч. та наук. практ. посіб. Київ: Знання, 2002. 332 с.
9. Макаренко О. Ю. Становлення законодавства щодо використання надр та надання для цієї мети земель. *Адвокат*. 2011. № 11 (134). С. 38–41. URL: <https://rep.dnuvs.ukr.education/handle/123456789/2948> (дата звернення: 22.06.2026).
10. Гайдай А. М. Становлення і розвиток конституційних засад екологічного права в УСРР-УРСР (1917–1977 рр.). *Часопис Київського університету права*. 2013. № 3. С. 257–261. URL: <http://jnas.nbuv.gov.ua/uk/article/UJRN-0000162285> (дата звернення: 22.06.2026).
11. Закон Української СРР про землю 1920. Wikipedia. URL: <https://w.wiki/Rjui> (дата звернення: 22.06.2026).
12. Барабаш Н. П. Розвиток правового регулювання земельних відносин, пов'язаних із користуванням надрами. *Форум права*. 2009. № 2. С. 30–37. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2009_2_7.pdf (дата звернення: 22.06.2026).
13. Кірін Р. С. Радянська доба розвитку гірничого законодавства України. *Актуальні проблеми теорії та історії прав людини, права і держави: матеріали II Всеукраїнської наукової конференції*. Одеса: «Юридична література», 2003. С. 158–160.
14. Кірін Р. С. Кодифікація законодавства про надра: дис. ... докт. юрид. наук. Київ. 2016. 440 с.
15. Гірничий закон України: Закон України від 06.10.1999 № 1127-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 50, ст. 433. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1127-14#Text> (дата звернення: 22.06.2026).

Yusupov V. A., Barhan S. S. GENESIS OF THE DEVELOPMENT OF MINING LEGISLATION IN UKRAINE

This article examines the genesis of mining legislation in Ukraine through the lens of the periods of its formation and development. It is noted that European integration processes necessitate not only the updating of regulatory acts but also a thorough understanding of the historical preconditions for the regulation of mining relations. The article identifies a challenge regarding the consideration of the continuity of legal approaches to subsoil use for the purpose of further defining directions for the modernization of mining legislation. It is argued that the development of mining legislation was linked to processes of state-building, changes in the political affiliation of Ukrainian lands, property rights to land and subsoil resources, economic needs, and other factors. It is noted that the period of Kievan Rus' should be considered the initial stage in the formation of the preconditions for mining legislation, when despite the absence of specific mining regulations—general principles were established for the protection of property rights, the use of natural resources, and the authoritative regulation of social relations. It is emphasized that in the 13th–17th centuries, the development of mining was influenced by the Mongol-Tatar invasion and later revived while the Ukrainian lands were part of the Principality of Galicia-Volhynia, the Grand Duchy of Lithuania, and the Polish-Lithuanian

Commonwealth, as well as under the influence of Magdeburg law and the Austrian-German tradition. It is noted that initial attempts to regulate mining relations established the principle of mining freedom; however, over time, regulatory restrictions on access to mineral resources were introduced. It is demonstrated that during the imperial period, state influence was strengthened while protecting the rights of landowners. It is noted that the Soviet era established a model of state ownership, planned use of subsoil resources, and administrative control, as reflected in a series of regulatory and legal acts. It is noted that the current stage, which began with Ukraine's independence, is associated with the adoption of the Code of Ukraine on Subsurface Resources, the Constitution of Ukraine, and the Mining Law of Ukraine. It is concluded that a historical and legal analysis allows for the identification of directions for harmonizing domestic mining legislation with European standards.

Keywords: mining legislation, subsoil, subsoil use, historical development, mining legal relations.

Дата першого надходження статті до видання: 28.06.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 20.07.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 10.09.2026